

Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķa Modra Greitāna *laudatio* LZA Lielās medaļas laureātam *Dr.habil.phys.* Jānim Spīgulim

2021. gada 25. novembrī

Augsti godātais akadēmijas prezident, klātesošie un attālināti pieslēgušies akadēmijas locekļi, dāmas un kungi!

Šodien par izciliem sasniegumiem biofotonikas virziena Latvijā izveidē akadēmiķim, Latvijas Universitātes (LU) profesoram, LU Atomfizikas un spektroskopijas institūta (ASI) Biofotonikas laboratorijas vadītājam un vadošajam pētniekam habilitētajam fizikas zinātņu doktoram Jānim Spīgulim tiek pasniegta Latvijas Zinātņu akadēmijas Lielā medaļa, un es jūtos patiesi pagodināts par iespēju šajā sakarā teikt *laudatio*. Mana pirmā saskarsme ar šodienas laureātu notika pirms apmēram 25 gadiem, kad es, vēl būdams gana jauns pētnieks kādā Eiropas finansētā kopprojektā, meklēju risinājumu specifiskai optisko šķiedru zondei asins plūsmas parametru mērīšanai. Tad mēs iepazināmies, un es sastapu lielu atsaucību no toreiz vēl nesen LU ievēlētā profesora Spīguļa.

Pirmais, ar ko man gribas sākt mūsu šodienas laureāta raksturošanu, lai arī tas nav gluži viņa, bet gan viņa vecāku nopelns, ir vārds “Jānis” – vislatviskākais vārds, kas mums asociējas ar vīrišķību, dzīves baudīšanu un reizēm romantisku sapņošanu.

Jāņa tēvs Artūrs un māte Lidija bija izglītoti cilvēki, tēvs ieguvis būvinženiera, bet māte – baltu filoloģijas maģistra grādu. Tēvs bija arī aktīvs studentu vienību darbonis, tāpēc 1944. gadā, ņemot vērā tā laika situācija, ģimene gatavojās doties bēgļu gaitās prom no Latvijas. Tomēr vecāku patriotisms guva virsroku, viņi palika Latvijā, un es domāju, ka tādā veidā arī saviem bērniem, Jānim un viņa mātai Dainai, ir nodevuši gan patriotisma, gan pašapziņas gēnus, ko gribas raksturot ar sekojošu nelielu piemēru.

Otrajā klasē stājoties oktobrēnos, kurus tolaik sauca arī par Ļeņina mazbērniem, vēl mazais Jānis cieti paziņoja “mans vectēvs ir Jānis, nevis Ļeņins, tāpēc no manis nekāds Ļeņina mazbērns nesanāks”. Un nesanāca ne Ļeņina mazbērns, ne pat Ļeņina pieminējamā aizstāvis barikāžu laikā 1991. gadā, bet toties sanāca neatkarīgas Latvijas Ministru kabineta ēkas aizstāvis, jo, strādādams Spektroskopijas problēmu laboratorijā Vecrīgā, Šķūņu ielā, Jānis bija barikāžu notikumu epicentrā un aktīvi iesaistījās Latvijas neatkarības aizstāvībā.

Bet mums svarīgākais ir, ka jau kā atzīts zinātnieks, Jānis Spīgulis, lai arī daudzkārt pabijis un strādājis ārzemēs – Apvienotā Karalistē, Zviedrijā, Somijā, Taivānā, Amerikā un citur, un, manuprāt, viņam noteikti tika daudzreiz piedāvāts pārcelties strādāt prom no Latvijas, viņš kā savu pamatvietu vienmēr redzējis Latviju, un no ārzemēm atgriezies ne jau ar tukšu galvu, bet gan atvedot jaunas zināšanas un idejas.

Tā kā neesmu ar šodienas laureātu plecu pie pleca strādājis ilgus gadus, tad, gatavojot šo *laudatio*, ieklausījos arī Jāņa Spīguļa kolēģu, priekšnieku, padoto un draugu paustajās atziņās. Un visvairāk dzirdētais raksturojums, kam arī es noteikti pievienojos, ir – Jānis Spīgulis ir komandas spēlētājs. To noteikti ir ietekmējusi viņa ilggadējā saistība ar sportu – teniss, vieglatlētika, ūdens avantūrisms, bet visvairāk, tai skaitā astoņas sezonas, Latvijas čempionāta augstākā līgā – basketbols, kur viņš ir spēlējis visās pozīcijās, un, kā viņu raksturoja bijušais komandas biedrs, “visās pozīcijās Jānis darbojās kā pulksteņa mehānisms”.

Un to var teikt ne tikai par basketbolu, bet arī par darbu zinātnē. Tie ir vairāk nekā 50 projekti, arī dažādās pozīcijās, no kuriem gribu izcelt divus projektus – valsts pētījumu programmas SOPHIS biofotonikas projekta vadītājs, kur man bija tas gods un iespēja būt visas programmas koordinatoram, tā sakot “saspēles vadītājam”, un Jānis tiešām darbojās kā “pulksteņa mehānisms”, parādot stingru nostāju un atbildību. Un otrs – šķiet, pašam mūsu šodienas laureātam ļoti nozīmīgs, – ES struktūrfondu Jauno zinātnisko grupu projekts, kurā viņš bija līderis, un pateicoties tam Jānis kļuva par biofotonikas pētnieciskā virziena “tēvu” Latvijā, LU ASI izveidoja Biofotonikas laboratoriju, deva iespēju daudziem jaunajiem pētniekiem Latvijā rakstīt un aizstāvēt savus promocijas darbus biofotonikas jomā. Un daži no tiem jau audzina akadēmiķa Spīguļa zinātnes mazbērnus. Taču ne mazāk svarīgs pienesums Latvijai ir arī Jāņa kopā ar sievu Andu izlolotās un izskolotas divas meitas un arī jau vairāki mazbērni.

Ir noteikti jāatzīmē, ka mūsu šodienas laureāta sasniegumi ir panākti ar centīgu, mērķtiecīgu darbu, kurā ne vienmēr viss ir bijis gludi. Tā piemēram, pēc kandidāta disertācijas aizstāvēšanas centieni stažēties 1981. gadā Amerikā un gadu vēlāk Vācijā, neskatoties uz ietekmīgiem ielūgumiem, tika noraidīti, ne jau zināšanu trūkuma dēļ, bet gan komunistu partijas piederības trūkuma dēļ. Tomēr laiki mainījās, un šobrīd Jānis Spīgulis var lepoties ar daudzām citētām starptautiskām publikācijām, patentiem, lekcijām ārzemēs un starptautisku konferenču organizēšanu.

Jānis var lepoties arī ar LU ASI, kurš vispirms no Spektroskopijas problēmu laboratorijas izveidojās par Fizikas un matemātikas fakultātes institūtu, bet jau viņa kā institūta direktora laikā pacēlās vēl vienu pakāpienu augstāk – jau kā universitātes institūts. Nākamo soli – kļūt par juridiski patstāvīgu institūtu – izcīnīt diemžēl neizdevās.

Noteikti pie Jāņa sasniegtiem mērķiem ir jāmin arī optisko šķiedru izstrādājumu ražošanas saglabāšana Latvijā, gan palīdzot no Līvānu stikla rūpnīcas tapt v/u Anda, gan vēlāk iesaistoties tā privatizācijā un izveidojot *Anda Optec*, un vēl vēlāk pārveidojot to par *Z-light*.

Šis mērķtiecīgais darbs ir vedis Jānī Spīguli kalnup līdz visaugstākām zinātnes virsotnēm – sākot ar skolas pabeigšanu ar sudraba medaļu un iestāšanos LVU fizikā 1968. gadā. Tad, paralēli studijām uzsākot darbu SPL un tur uzrakstot savu diplomdarbu 1973. gadā, kam seko aspirantūra un iespēja prezentēt savu pētījumu Starptautiskajā Atomfizikas konferencē 1978. gadā. Gadu vēlāk tiek iegūts zinātņu kandidāta grāds, 1993. gadā – habilitētā doktora grāds. Seko ievēlēšana par LU un vēlāk par valsts profesoru, ievēlēšana par LZA korespondētājlocekli un 2012. gadā –

par akadēmiķi. Četrus gadus akadēmiķis Spīgulis ir vadījis arī LZA Fizikas un tehnisko zinātņu nodaļu.

Es iesāku mūsu šodienas laureāta raksturošanu ar vārdu Jānis un pabeigt gribu ar vārdu Spīgulis. Nezinu, kas ir ielicis šajā uzvārdā spīdēšanas gēnu, bet Jāņa dzīvē gan pētījumi un izgudrojumi ir saistīti ar spīdēšanu, no kuriem noteikti zināmākais ir sānstarojošas optiskās šķiedras radīšana, ko tai skaitā izmantoja arī operas izrādēs. Jānis ir saņēmis arī spīdošas atzinības no Londonas Karaliskās biedrības, no Zinātņu akadēmijas un A/S Grindeks, no Starptautiskās optikas un fotonikas biedrības, Valtera Capa balvu no akadēmijas, Patentu valdes un Minox GmbH, ka arī Ministru kabineta Atzinības rakstu.

Līdz ar to arī LZA Lielā medaļa ir kā jauns spožs papildinājums pie Jāņa Spīguļa sasniegumu biogrāfijas debesīm, ar ko viņu no sirds apsveicu!

Un nobeidzot novēlu, lai vēl ilgus gadus viņam izdodas darīt to, ko mīl, un mīlēt to, ko dara!

Paldies!